

TÜRK EDEBİYATININ İLK BİLİM-KURGU ÖYKÜLERİ VE ORHAN DURU

*Gökhan REYHANOĞULLARI**

ÖZET

Orhan Duru (1933-2009), 1950'li yıllarda ortaya çıkan öykü kuşağının içinde yer alır. 1950 kuşağı yazarları, öyküye getirmiş oldukları yeni bir bakış ile öykünün alışlagelmiş seyrini değiştirirler. Sait Faik'ten oldukça beslenen bu kuşak, bireyi ve onun sorunlarını ele almayı amaçlar. Orhan Duru, bu kuşak içinde en farklı olan yazardır. Diğer yazarlara göre daha değişik ve henüz yeni sayılabilecek atılımlar gerçekleştirir. Bilim-kurgu da bunlardan birisidir. Kendi zamanına kadar sadece çevirilerle sınırlı kalan bilim-kurguyu, öykülerinde ilk deneyen yazar olur. Ayrıca "bilim-kurgu" kelimesini de Türk Dil Kurumu'na öneren de kendisidir. Ancak Duru, bilim-kurgunun sadece fantastik bir algı içinde değil, aynı zamanda toplumsal içerikli olmasına da özen göstermiştir. Böylesi öyküleri oluştururken mizahi ve ironik üslup da yerini alır. Bazen salt bilim-kurgu öyküsü oluşturan Duru, bazen de bu türün sadece kimi olanaklarından yararlanır. Edebiyatımızda ilk olan bu öyküler, özgünlük bağlamında da önemli bir yer teşkil eder. Daha önce edebiyatımızda hem tematik hem de kurgusal anlamda denenmemiş olan bu anlatılar, Orhan Duru'yu 1950 kuşağının içinde farklı bir yere taşır. Her ne kadar bu öyküler vücuda getirildiği zamanlarda hak ettikleri değere ulaşmamış olsa da kendilerinden sonra gelen fantastik yazarlar grubunu etkilemiş ve onlar adına yol açıcı olmuştur. Kurguyu yazınsallaştıran Duru, bu bilim-kurgu öykülerinde tarihi, mitolojiyi, kültürel değerleri, gelenekleri, toplumsal sorunları, bireysel mücadeleleri, yozlaşan ilişkileri iç içe verirken, öykülerini evrensel bir algıyla bitirmeyi ihmal etmez. Bu sebeple Duru, kuru bir bilim-kurgu oluşturmuş olmaktan uzaklaşır ve asıl amacına ulaşmış olur.

Anahtar Kelimeler: Orhan Duru, öykü, bilim-kurgu, fantastik, birey-toplum.

THE FIRST SCIENCE-FICTION STORIES OF TURKISH LITERATURE AND ORHAN DURU

ABSTRACT

Orhan Duru (1933-2009) takes place in the story generation which emerged in the 1950s. This generation is changed the usual course of the story with a new view that they had brought to the story. This generation, which is very much benefit from Sait Faik, aims to deal

* Arş. Gör., Sinop Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: g_reyhanoglu@hotmail.com

with the individual and his problems. Orhan Duru is the author of the most different in this generation. He realizes more different and just considered new ventures than other authors. Also one of them is science-fiction. He is the first author who attempted the science-fiction, which was limited with translations until his time, in his stories. In addition, he is the author who suggested the word of "science-fiction" to Turkish Language Institution. However, he had taken pains of science-fiction, not only to be in a fantasy perception, but also to be in the social content. When he creates this kind of the stories, humorous and ironic style takes place. Sometimes, Duru creates the absolute science-fiction story; sometimes he takes only some advantage of opportunities of these species. These stories, which are the first in our literature, represent an important place in the context of originality. Previously, in our Literature, these narratives, which untested in both fictional and thematic sense, moves to a different place in the 1950 generation. Although these stories didn't reach the value which they deserve when they were brought to the body, they have affected the fantastic writers group who came after them and have been path-breaking for them. Duru who put fiction to writing, while he mention collectively the retrograde relationships, the history, the mythology, the traditions, the social affair, the individual efforts, the culturel esteems in this science fiction, he does not neglect to finish with universal perception. For this reason, Duru has walked away from creating a dry science-fiction and would be achieved the main purpose.

Key Words: Orhan Duru, short stories, science-fiction, fantasy, individual, society

Giriş

Bilim-kurgu, henüz Türk edebiyatında yerini almayı çok az çevreler tarafından bilinirken Duru, bu türe en başından önem vermiş ve -düzeyli bir şekilde- öykülerinde bilim-kurgusal konuları işlemiştir. Orhan Duru, yazınının çeşitlenmesi adına giriştiği bu çabanın ilk özgün örneklerini vermeyi başarmıştır. Orhan Duru, "bilim-kurgu" isminin yaratıcısıdır; yani bilim-kurgunun "*isim babalığını*" yapmıştır. "Belki çok kişi tarafından bilinmiyor, ama 'bilim-kurgu' adının babası benim" (Çelikel, 1996: 18) diyen Duru, 1 Ocak 1973 yılında Türk Dili Dergisi'nin 256. sayısında hazırladığı bilim-kurgu dosyası ile bu ismi önerir ve kabul görür. Batı dünyasında *science-fiction* olarak bilinen bu türün birçok Türkçe karşılığı ortaya atılmıştır. Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı *Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Denemesi* adlı betikte "*science-fiction*" karşılığı olarak "düşbilimsel yapıt" deyiminin önerildiğini dile getiren Duru, bu deyimde geçen "düşbilim" sözcüğünün daha çok düşlerle uğraşan bir bilim dalı gibi izlenim verebileceğinden bunun doğru bir tanım olmadığını vurgular. TDK'nın o zamanki üyelerinden biri olan Tahsin Saraç'ın "düşsel bilim" deyimini önerdiğini de söyleyen Duru, burada da var olan "düşsel" ifadenin aynı izlenimi yaratacağından bu söze de olumlu bakmaz. Gerçekten de bilim-kurgunun düşsel bir tarafı olmasına karşın daha çok bilimsel verilerden yararlanması "düşsel" ifadelerle temkinli yaklaşılmasında doğruluk payı mevcuttur. Orhan Duru ise daha çok bu sözcüğün kökenine ve sözcük türüne bağlı kalarak ortaya çıkarmaya çalıştığı yeni sözcüğün yani "bilim-kurgu"nun dilimize kazandırılmasını şöyle anlatmaktadır: "*Science-fiction* sözcüğü açık bir biçimde iki sözcüğün birleşmesinden ortaya çıkıyor. Türkçede de aynı biçimde bir kuruluşa gitmeli miyiz? sorusu geliyor aklı. Aynı biçimde gitmekle, söz konusu yazın türünün gereği, yarar olduğunu sanıyorum. Birleşik sözcükte yer alan *science* yani bilim sözcüğünden Türkçe karşılık

Turkish Studies

ararken cayamayız. Çünkü bu yazın türünün bilimle ya da bilimin uzantıları ve uygulamalarıyla yakın bir ilintisi var. Geriye kalıyor *fiction*. Bu sözcük için öteden beri çeşitli önerilerde bulunulmuş. Eski bir sözcükte "*yapıntı*" karşılığını buldum. Ali Püsküllüoğlu, *Öz Türkçe Sözlük*'ünde "*uyduru*" sözcüğünü öneriyor. Bu kez *fiction* sözcüğün aslında "*kafada biçimlendirme, kafada kurma*" anlamına geldiğini düşünerek "*kurgu*" sözcüğünü düşündüm. Kurgu sözcüğünün ne anlama geldiğini araştırdım. TDK'nın 1942'de yayımladığı bir felsefe ve dilbilgisi terimleri sözlüğünde *speculation* karşılığı "*kurgu*", *speculatif* karşılığı "*kurgusal*" sözcükleri öneriliyordu. Gene TDK yayınları arasında çıkan, Yılmaz Çolpan tarafından hazırlanan *Ataç'ın Sözcükleri* adlı sözlükte *Ataç'ın imagination*, hayal kuvveti karşılığı olarak *kurgu gücü*, *hayali* karşılığı kurgu sözcüklerini kullandığını gördüm. Böylece *fiction* karşılığı olarak kurgu sözcüğünü kullanmanın daha yerinde olacağı kanısına vardım. Sonuçta "*science-fiction*" karşılığı olarak "*bilim-kurgu*" sözcüğü ortaya çıktı." (Duru, 1973: 333).

Bilim-kurgu ismini yaratan Orhan Duru, bilim-kurgunun "*çağımızın bir olgusu*" olduğunu vurgular. Çünkü bilim ve teknolojinin günümüzde yarattığı hız ve yoğunluk yadsınamaz bir gerçektir. İnsanoğlunun bu gelişmelerin karşısında neler olup bittiğini anlaması neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu sebeple insanın bilime hâkim olmak, ona üstün olmak bir yana, ona koşulsuz inanma ve boyun eğme, bir bakıma da ondan korkma derecesine geldiğini söylemek yanlış olmaz. Böylelikle bilime mucize gözüyle bakan insanın onu düşsel yönleriyle vermenin yollarına gitmiştir. Duru'nun da vurguladığı gibi bilim-kurgu yazının ortaya çıkışında sadece bütün bu olağanüstü bilimsel ya da teknik gelişmeler değil, aynı zamanda insanın düşe, olağanüstülüğe, doğa dışı olaylara düşkünlüğü de etkili olur. Öyle ki insanoğlunun masallarla büyüdüğünün, acayip olayları, değişik ülkelerde olup bitenleri yalan da olsa, uydurma da olsa dinlemek merakının varlığı bir gerçektir. Bu sebeple insanın bu merakını doyuracak çeşitli araçlar da her çağda mevcuttur. Günümüz çağının bir aracı da bilim-kurgudur o zaman: "Eskiden insanlar cinlere, perilere, mucizelere inanıyordu. Bugün onların yerine füzeler, atom bombasına ya da başka teknik gelişme örneklerine inanıyor. Bilim-kurgu yazının çağımızla derinden bağlantısı vardır öyleyse. Okurları başka dünyalara, olağanüstülüğe, doğa-dışına sürüklese de kullandığı dil, bilim dilidir ya da bilimsi bir dildir hiç olmazsa." (Duru, 1973: 334) Duru'nun işaret ettiği gibi çağın gereklerinden doğan bilim-kurgu günümüzün en büyük bilim-kurgu yazarı olan Isaac Asimov'un, "bilim-kurgu henüz gençtir, çünkü bilim-kurgu bugünün edebiyatı, bugünden de öte yarının edebiyatıdır." (akt. Özdemir, 2002: 334) sözleriyle değerlendirmesine, Duru'nun söylemlerine baktığımızda buna tam anlamıyla katılmadığını görürüz. Bilim-kurgunun çağımızın en önemli, geleceğe kalacak tek yazın biçimi olarak değerlendirilemeyeceğini vurgulayan Duru, bilim-kurgu türüne ne heyecanla bağlanmanın ne de onu küçük görmemenin çıkar yol olacağını vurgulamaktadır. (Duru, 1973: 334)

1. Bilim-kurgu kavramı

Bilim-kurgunun ortaya çıkmasında etkili olan olguları ve ihtiyaçları dile getirdikten sonra bilim-kurgunun ne olduğu sorusuna da cevap arayan Duru, bu türe tanım bulmanın oldukça güç bir konu olduğunu ifade eder. Başlangıçta Kingsley Amis'in, "bilim-kurgu yazını, bilim ve teknik alanında yeni buluşlara ya da varsayımlara, giderek bunların kurgusal yollarla ileri götürülmüş biçimlerine dayanan bir durumu ele alır ve onun üzerinde yazılarını oluşturur." görüşünü yer verse de Duru'ya göre en iyi bilim-kurgu tanımı Michel Butor'un yaptığı tanımdır: "Bilim-kurgu, bilimin izin verdiği oranda mümkün olabilecek olanı kullanan bir yazındır, gerçeklikle sınırlandırılmış bir düşçülüktür." (akt. Duru, 1973: 334) Tanımın doğruluğuna dikkat çeken Duru, bilim-kurgunun aslında çağdaş birtakım gerçeklerden başladığını ve düşsel yöntemlerle bunları geleceğe ya da başka dünyalara uzattığını ve geliştirdiğini dile getirir. Bunun içindir ki bilim-kurgunun bilimsel gerçeklerden ve günümüz gerçeklerinden tam olarak uzaklaşmayacağını ve bilim-kurgunun bir kaçış yazını olmadığını söyleyebiliriz. Butor'un bu tanımının ve Duru'nun görüşlerinin yanı sıra Asimov'un yaptığı tanım da bu yöndedir. Asimov da bilim kurguyu, "bilim ve teknoloji

Turkish Studies

seviyelerindeki değişimlere insanın gösterdiği tepkileri ele alan edebiyat dalı" olarak tanımlar. Ancak burada önemli olanın "söz konusu değişimlerin; bilim, teknoloji ve insan bağlamındaki mevcut bilgiyle ters düşmeyen değişimler olması" gerektiğini vurgular. (akt. Özdemir, 2002: 334) Bilim-kurgunun çağımızın ve insanımızın gerçeklerinden ayrılmayacağını vurgulamayan bu yaklaşımların yanında bilim-kurgu yazarının hangi konumda ve bakış açısında olması gerektiği de önem arz eder. Duru'ya göre bilim-kurgu yazarı "ya bugünün çağdaş bilim ve teknik gelişmelerini ya da bunların kısa sürede gerçekleştirecekleri sanılan etkilerini dikkate alması, bunlar olmazsa gelecekte var olacağını öne sürdüğü bir bilimsel gelişmeye dayandırması gerekir." (Duru, 1973: 335) Bilim-kurgu türünü değerlendirirken dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da bilim-kurguyu bir "düş", bir "fantezi yaklaşım" olarak görmemektir. Bilim-kurguyu düşsel bir tür içinde değerlendirmek oldukça yanlış olur. Çünkü Duru'ya göre, bilim-kurgunun düşsel türde olayları, durumları bilimsel ya da bilimsi bir yolla açıklama kaygısı yoktur. Duru, bilim-kurgunun kaygısını şöyle dile getirir: "Masallarda olduğu gibi cinler, periler, cüceler, devler, drakulalar, vampirler, büyücüler olağanüstü, ama gerçeksiz olaylarla karşılaşırız düşsel yazın türünde. Bilim-kurgu türünde ise bunların yerini uzay gemileri, başka dünyalardaki inanılmaz yaratıklar, teknik olağanüstü buluşlar almıştır. Bilim-kurgu türünde her zaman bilimsel ya da bilimsi gerekçe bulma kaygısı yaygındır." (Duru, 1973: 335) Bilim-kurguda bu yazınsal kaygısının oluşması, önemsedığı "muhteva" yani "içerik"ten kaynaklanmaktadır. Çünkü bilim-kurgunun diğer edebî türlerde pek olmayan kendine özgü bir içerik anlayışı mevcuttur. Bilim-kurgu konularını oluştururken yukarıda dile getirdiğimiz bütün hususları dikkate almak zorundadır. Burada esas olan "kurgu"nun "bilim" gibi bir dayanağı olmasıdır. Bu sebeple bilim-kurgu bu dayanaktan fazlaca uzaklaşamaz. Duru da dikkat çektiği bilim-kurgusal konuları beş ayrı grupta toplar. Bu konular şöyledir:

1- Uzay gezileri, zaman içinde yer değiştirme ya da zaman içinde geziler, başka boyutlarda ya da koşut evrenlerde geziler.

2- Başka yıldızlardan gelen akıllı ya da akılsız yaratıklar, uzay canavarlarıyla karşılaşma.

3- Dünyanın gelecekteki tarihi ya da varsayımlı tarih, dünyanın sonu.

4- Olağanüstü buluşların yarattığı durumlar. Robotlar, telepati ve duyular üstü algılama. (ESP)

5- Ütopyalar, kurgusal dünyalar. (Duru, 1973: 335)

2. Bilim-kurgunun tarihsel gelişimi

Duru'nun sınıflandırdığı bilim-kurgu konularını dikkate alarak bilim-kurgunun tarihsel gelişimine bakmak mümkündür. Bilim-kurgu yazının kökenini M.Ö 800'lü yıllara indiren ve eğer "tek gözlü devleri, büyücüleri ve canavarları bilim-kurgunun bir parçası olarak kabul edeceksek Homer'in Odyssea'sını bilim-kurgunun ilk eseri değil, gelmiş geçmiş en başarılı bilim-kurgu örneği" (akt. Özdemir, 2002: 334) olarak kabul eden Asimov'un bu görüşünü yukarıda sınıflandırılan konular dahilinde ele almırsa pek de doğru olmaz. Asimov'un ve Duru'nun da dikkat çektiği bir başka örnek bilim-kurgunun ilk örneği kabul edilir. İ.S. 2.yy'ın ortalarında yaşayan Lukianos'un "Olmuş Bir Öykü" adındaki öyküsü deniz hortumuyla aya ve başka gezegenlere yapılan seyahatleri anlatması bakımından ilk bilim-kurgu öyküsü olarak değerlendirilir. Bu hikâyeden sonra ünlü astronom Kepler 1634 yılında *Somnium* adlı hikâyesinde ruhların aracılığıyla aya yapılan bir yolculuğu anlatmaktadır. Asimov'a göre bu hikâyede "ilk kez gerçek gözlemlerin varlığı söz konusudur." (akt. Özdemir, 2002: 335) 1638 yılında ise İngiliz Papaz Baldwin, *Ayda İnsan* adlı eseriyle bu kez kuğuların çektiği bir sandalla aya yolculuk yapılır. 1650'de Cyrano de Bergerac, *Ayda Gezi* adlı eseri de fişeklere bağlı bir araçla aya yolculuk söz konusudur. 1752'de Fransız filozof Voltaire, *Micromégas* adlı eserinde diğer yıldızlardan gelen bir yaratığın insanlarla olan konuşmalarını anlatır. Ayrıca Jonathan Swift'in 1726'da yayınladığı *Guliver'in Gezileri* adlı

eserinin bir bölümü de bu tür öykülere örnek gösterilebilir. Bilim-kurgu öykülerinin bir başka yönü olan ütopyaları da saymak mümkündür. Bunların arasında en önemlisi Thomas More'un 1516'da yayınladığı *Ütopya*'sı ile Francis Bacon'un 1627'de yayınladığı *Yeni Atlantis*'idir. Bilim-kurgunun konuları arasında yer alan yaratıklar ya da robotlar yaratma eğilimi, gerçek anlamda ilk bilim-kurgu eserini de ortaya çıkarır. Eser, 1818'de İngiliz ozanı Shelley'in eşi Mary Shelley'in yazdığı *Frankenstein*'dir. Daha sonra 19.yy en büyük ve ilk profesyonel bilim-kurgu yazarı olan Jules Verne'in eserleri sayılabilir. *Balonla Beş Hafta* (1863), *Dünyanın Merkezine Yolculuk* (1864), *Deniz Altında Yirmi Bin Fersah* (1870), *Aya Yolculuk* (1870), *Doktor Oks* (1874) gibi eserler çağdaş anlamda bilim kurgunun önemli yapıtları arasındadır. H.G. Wells'in *Zaman Makinesi* (1895) adlı eseri ilk kez zamanda yapılabilecek yolculuktan bahseder. Ayrıca *Dr. Moreau'nun Adası* (1896), *Görünmeyen Adam* (1897), *Dünyalar Savaşı* (1898), *Aydaki İlk İnsanlar* (1901) eserleri çağdaş bilim-kurgu yapıtları arasında değerlendirilir. 20. yüzyılın başlarında Hugo Gernsback bilim-kurguyu Amerika'da başlatan isim olur. Science-Faction sözcüğünün yaratıcısı olan Hugo'nun en önemli eseri *Ralph 124C 41+* (1911) romanıdır. Bu yüzyılda bilim-kurgu türünün gittikçe yaygınlaşmaya başladığı da görülür. Bilim-kurgu dergilerinin de yayınlanmaya başlaması gelişme sürecini hızlandırır. Yakın çağımıza baktığımızda Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* (1932)'sı, George Orwell'in *1984* (1949)'ü, Ray Bradbury'nin *Fahrenheit 451* (1953)'i, Stanislas Lem'in *Solaris*(1961)'i, Pierre Boulle'un *Maymunlar Gezegeni* (1963)'ni ve Karel Čapek'in *RUR*(*Rossum's Universal Robots*) (1970)'unu saymak gerekir.

Bilim-kurgunun Türk edebiyatında gelişme gösterdiğini söylemek çok güçtür. Bilim-kurgunun edebiyatımızda sadece yabancı dillerden yapılan tercümelemlerle sınırlı kaldığını söylemek mümkündür. Bu tercümelemlerin de oldukça sıradan ve kötü tercümelemler olduğunu da vurgulamak gerekir. Başlangıçta en çok dikkat geçen çeviriler Jules Verne'in eserleri olur; ama nedense bunlar hep çocuk kitapları olarak değerlendirilir. Daha sonra Asimov'un, Bradbury'nin eserleri de çevrilir. Çeviri bazında kalan bilim-kurgunun yazınımızda gelişmemesinin nedeni, ülkemizin bilim ve teknolojiye geri kalmışlığından doğmuş olması bir gerçekliktir. Daha çok çeviri ile sınırlı kalan bilim-kurgunun ilk ve özgün örneklerini Orhan Duru verir. Bilim-kurguya ilgisinin çocukluğuna kadar gittiğini söyleyen Duru "*Bay Tekin Başka Dünyalarda*" filmlerini seyrettiğini ve daha sonra da Jules Verne'in eserlerini okuduğunu dile getirir. (Duru, 1976: 139) Bu etkilerin yanında edebiyatın çeşitlenmesini de isteyen Duru, bilim-kurgu öyküsü yazmaya yönelir. Ancak Duru'nun bu öykülerini kuru bir bilim-kurgu olarak değerlendirmek de yanlış olur. Duru'nun bilim-kurgu öykülerinde bile asıl merkez insandır. Duru'nun bilim-kurgusu, "Gerçek bilim-kurgunun, insan bilimini ele alan, süregelen bir bilgi ilerlemesini, insanoğlunun evreni anlamak için gösterdiği çaba ve becerikli fikirleri ile evrenin bazı bölümlerini değiştirmelerini betimleyen ve bilim-kurguyu bu nedenle modern bir olgu olarak değerlendiren" (akt. Özdemir, 2002: 334) Asimov'un yanı sıra "bilim-kurgucu ne bir hayalperest ne de katıksız bir bilim adamıdır; bilim-kurgucu yüzyılımızın çok olağan bir insanıdır, hem de çağımızın insanıdır; bilim-kurgu bir düşünme şekli değil, bir heves ya da bir merak değil, bilinçli bir yaşam şeklidir." (Scognamillo, 1976: 10) diyen Scognamillo'nun fikirlerinin odak noktasındadır. Çünkü Duru'nun öykülerinde her zaman insan ve onun sorunları vardır. Duru'nun bilim-kurgusu insandan yanadır: "Hemen her öykümde toplumsal sorunlar var (...) Bilim-kurgu öykülerinin ille de toplumdan soyutlanmış olduğu söylenemez. İster bilim-kurgu öyküsü yazayım, ister doğal çizimde yazayım toplumsal sorunların verdiği ivme ile yazıyorum." (Duru, 2008: 55) Ayrıca *Meydan Larouse Ansiklopedisi*'nin Orhan Duru maddesine bakıldığında "*toplumsal içerikli bilim-kurgu hikâyeleri yazarıdır.*" ifadesi yukarıdaki görüşümüzü de destekler durumdadır. Ayrıca bilim-kurguya çok farklı açılardan bakan Duru'ya göre genellikle bilim-kurgu öykülerinin korkuya dayalı yazılması da doğru değildir. Bilim-kurgu yazınının insanlar için yazıldığını söyleyen Duru "bu yazın türünde duyarlıkların ya da aşkın yitmesi için bir neden yok. Böyle bir şey olmaz. Tam tersine aşkın çeşitlenmesi bile olabilir. Başka gezegenlerde hiç akla gelmedik aşk türleri düşleyebiliriz." (Duru, 2008: 72-73) gibi insan odaklı bir bilim kurgudan yana

Turkish Studies

olduğunu bir kez daha vurgular. Duru'nun bu öykülerinin ilk örneği *Yoksullar Geliyor* adlı eserinde karşımıza çıkmaktadır. Bu eserin ikinci bölümü olan “Kamoyu Oluşturma”, “Harita” ve “Öğrenciler” adlı öyküleri bilim-kurgunun ilk özgün örnekleridir. Daha sonra yayınlanan *Şişe* adlı eserindeki “İkonoklast” öyküsü ve özellikle *Fırtına* eserinde bilim-kurgu öyküleri doruk noktasına ulaşır. Eserdeki, “Turist Gözlem Evi”, “Gözyaşı Taşı”, “Adolf”, “İnanılmaz”, “Bahçeyi Suladım”, “Zaping” gibi öyküler Duru'nun en önemli bilim-kurgu öyküleri arasında sayılır.

3. Orhan Duru'nun bilim-kurgu öyküleri

Orhan Duru'nun geniş edebî anlayışının içinde en dikkat çeken yönü bilim-kurguya olan eğilimidir. Edebiyatımızın çeşitlenmesi adına giriştiği bu çaba, kendisinin bu türde özgün eserler vermesini sağlar. Duru, her fırsatta dile getirdiği bu çeşitlenme çabasının ille de salt bilim-kurgu öyküsü yazmak olmadığını, kimi zaman sadece bir çıkış noktası olduğunu da dile getirir. “İşime geldiği zaman bilim-kurgu da yazarım ya da bilim-kurguya teğet geçerim.” (Duru, 2008: 72) diyen Duru, bu tür öykülerinde toplumsal dokuya temas etmeden de geçemez. Bu sebeple Duru'yu salt bir bilim-kurgu yazarı saymak doğru değildir. Duru'nun bu yöndeki ilk eğilimini *Bırakılmış Biri* (1959) eserindeki “Bat” öyküsünde görülür. Bu öyküyü “Duru'nun bugünkü bilim-kurgu yönsemesinin tarih-kurgu biçiminde denenmiş bir ön adım” olarak gören Fusun Akatlı'nın (Akatlı, 1982: 121) da değindiği gibi tebdil gezen bir padişah (s.43), barda sarhoş olan bir Dördüncü Murat, Andre Gide'den bahsederek viski öneren bir eşcinsel (s.49), vezirin kellesini isteyen yeniçeriler (s.50) tarihsel bir bilim-kurgunun örneğini oluşturur. Ancak bu küçük eğilimin dışından Duru'nun öykülerine baktığımızda ilk bilim-kurgu öyküsü olarak değerlendirilecek *Ağır İşçiler* (1974) eserindeki “Gerçeküstü Bir Film İçin Sinopsis” öyküsüdür. *Bilime dayanan bir bilim-kurgunun* vurgusunu yapan Duru (2008: 73), bu öyküde uzaydan, uzay kapsülünden bahseder. Öyküye şöyle bir girişle başlar:

“Uzay Kapsülü Earth Parking Orbit'ten kurtulup şap diye denize düştü. Mavi derinliklere dalıp birkaç kulaç indikten sonra su üstüne çıktı gene. Olduğu yerde sallandı, titreşti ve az sonra titreşimler durdu. Durumu izleyen ya da durumu algılayan bir ahtapot, mürekkep salarak kaçtı deliğine. Uzay kapsülünün düştüğü yerde halka halka dalgalanmalar meydana geldi ve çarptı bu dalgalar, doğuda uzayıp giden bir adanın kıyılarına, batıda, bir küçük körfezin içine girerek küçük bir balıkçı rıhtımına ve denize gömülü Likya mezar taşlarına” (s.7)

Duru bilim-kurgu öykülerine dair olan özellikleri bu öyküde verir. “*Uzay merkezindeki basın ve halkla ilişkiler uzmanı*” (s.7), “*kaybolan uzay kapsüllü*” ve “*uzaydan alınmış ilk horultu sesi*” (s.8), “*uzay araçlarının yön bulma parçaları*” (s.10), “*uyumak için emir alan astronot*” (s.15) gibi bilim-kurgusal yönlerin ağır bastığı bir öyküdür.

Duru, *Yoksullar Geliyor* (1982) eserinde bilim-kurgu öykülerine ciddi anlamda ağırlık verir. Bu eserin ikinci bölümünü oluşturan üç öyküsü de (“Kamoyu Oluşturma”, “Harita”, “Öğrenciler”) bilim-kurgu öyküsüdür. “Kamoyu Oluşturma” öyküsünde daha önceki öyküde olduğu gibi bilim-kurgusal bir giriş yapar:

“Üç bin ışık yılı, uzakta bir takım akıllı yaratıklar, bilemeyeceğimiz anlaşma aygıtları ve yollarıyla, dünyanın ele geçirilmesi ve bir sömürge yapılması konusunu görüşüyorlardı birbirleriyle. Galaksinin büyük bir bölümünü kapsayan yıldızlar arası en güçlü örgütün üyeleriymiş söz konusu yaratıkların her biri. Ve yönetim kurulu salonu diyebileceğimiz bir uzaysal mekanda toplanmış, verip veriyorlardı birbirlerine.” (s.301)

Duru, bu öyküde de bilim-kurgu türünün anlatımına ve içeriğine dair özelliklere yer verir. “*Aradan geçen 200 uzay yılı*”, “*lazer ışınları*”, “*uzay gemileri*”, “*uzay filosu*”, “*uzayda yaşayan yaratıklar*” gibi birçok kavramla karşılaşırız. Duru'nun bilim-kurgusu, salt, kuru bir bilim kurgu değildir. Duru, bu öyküde toplumsal bir kaygının da izlerini hissettirir. Uzaydan

oluşturulacak bir kamuoyu ile insanın bağınazlıklarını, saplantılarını iyileştirmek noktasında bir ileti vermek ister.

“Harita” adlı öyküsünde de alışlagelmiş yöntemi uygulayan Duru, burada da aynı nitelikte bir giriş yapar. Kaybolan bir uzaylının Türk olan Reis’le karşılaşması ve Reis’in bu uzaylıyı kurtarmasını anlatan öyküde giriş yine bilim-kurgusal bir özellik gösterir:

“Yaratık, uzantısıyla dokununca, aydınlandı karşısındaki ekranlardan biri. Şimdi üçüncü gezegenin yüzeyini görebiliyordu ayrıntılı biçimde. Daha iyi görebilmek için iyice büyüttü görüntüyü, düğmelerle oynayarak. Alışılmışın dışında bir gezegendi bu. Atmosferi oksijen yüklüydü en başta. Gezegenin yüzeyinin büyük bir bölümü sularla kaplıydı, dağınık kara parçaları arasında. Uzay’ın her bölümünde bulunabilirdi su, ama bu kadar çok suyu bir arada görmemişti yaşamı boyunca, yaratık. Amonyak denizleri, sıvı hidrojen gölleri olağan görüntülerdi başka yıldız sistemlerinde.” (s.304)

Duru, bu öyküde bilimsel kurguyu oluştururken tarihin izlerini de sürmektedir. Bu, uzaydan gelip de yeryüzünde kaybolan uzaylı yarattığı, “903 hicri yılının muharreminde (Miladi 1497 Ağustos)” (s.305) Reis’le, Polya (İtalya kıyıları) açıklarında karşılaştırır. “Kalyonun başaltında bir delikte çifte zincire vurulmuş” (s.309) olarak bulunan bu yaratık ile Reis arasındaki ilk konuşma şöyle geçer:

“Sultanım... Sultanım... Kurtarıcı... Tanrı senden razı olsun. Kurtar beni!... Kurtar beni! Sultanım ne olur?. Yanlınızda kalayım sultanım. Ayaklarınızı ellerinizi öpeyim.”

“Vay köpoğlusu Türkçe de biliyor.” dedi Reis.

“Türkçeyi de bilirim sultanım. Reisim. Her dili bilirim. Öğrettiler bana. Hep öğrettiler. Latina bilirim. Franka bilirim. Katalan bilirim. Rumca, Çince, Arapça bilirim. Bilirim ben.” (s.309)

Reis ile Kocabaş adını taktıkları uzaylı yaratık birbirlerini tanıma adına giriştikleri çabada Reis bir sürprizle karşılaşır ve kendisi gibi Kocabaş’ın da haritacı olduğunu öğrenir. Kocabaş kendini şöyle tanıtır:

“Ben evren gezginiyim, uzay gezginiyim. Göğün yedi katını, yetmiş katını bilirim. Sizin bu yeryüzü dediğiniz yuvarlağın da yedi iklimini, dört kuşağını bilirim. İşte açık söylüyorum Reis. Acunun bir damlası, güçlerin tutsağı, yaşamın bir ögesi, yoksulun biriyim. Yedi kat gökyüzünün ve uçmakların ve tamuların ve gezegenlerin ve uyduların ve saman yolunun ve patlayan yıldızların ve sönmüş güneşlerin haritacısıyım ben. İsim bu.” (s.311)

Aldığı bu cevap karşısında şaşırarak Reis, kendisinin de haritacı olduğunu ve dünyadaki her çeşit haritayı topladığını söyler. Kendisinin de harita çizdiğini anlatan Reis, Akdeniz’i çizdiğini, ancak bu kadar çeşit harita toplamasının amacının, “bir mapa mondo, yani bir dünya haritası çizmek”(s.312) olduğunu ifade eder. Ancak bütün bu haritaları beğenmeyen Yaratık Kocabaş, Reis’le anlaşma yaparak, eğer kendisini Çirçe kayalıklarına götürüp, oradaki gizli mağaraya sokar ve kendisini azat ederse ona bir dünya haritası göstereceğini bildirir. Bu teklif karşısında heyecanlanan Reis, Kocabaş’ın isteğini yerine getirir. Böylelikle Duru’nun oluşturmak istedi kurgunun da okuyucuyu şaşırtarak nihayete ulaşır. Dünya haritasını bir uzaylıdan gören Reis, üç gün içinde bir dünya haritası çizer ve böylelikle Piri Peis’in ilk dünya haritası ortaya çıkmış olur.

Kuru ve sadece bilimsel anlatım ve verilerden oluşan bilim-kurgu öykülerinden yana olmayan Duru, bu yöndeki düşüncelerini “Öğrenciler” adlı öyküsünde de sergiler. Toplumsal kaygının ve duyarlılığın olduğu ve öğrenci hareket ve taleplerinin anlatıldığı bu öyküde, öğrencilerin karşısındaki “idare, yönetim” bilim-kurgusal güçlerle donatılır. Küreselleşen, beton,

Turkish Studies

asfalt, fabrika ve konutlarla dolan, insanların huzursuz, mutsuz ve karamsar olduğu bu sevgisiz gezegende yaşamının zorluğunu anlatan Duru, bu gezegeni bilim- kurgusal bir şekilde tasvir eder.

“Gezegen, balgam sarısı solgun bir güneşin çevresinde dolanıyordu uzayın derinliklerinde. Uydusu yoktu. Yüzeyi bölünmüştü hemen hemen boydan boya geniş asfalt caddeler ve yollarla. Konutlar, yapılar, gökdelenler, demir, çimento, plastik karışımı biçimler oluşturuyordu ufuklara kadar. Doğanın denetimindeki alan gittikçe azalıyor, yapay ortam genişliyordu durmadan.(...) Yurttaşların doğal bir görüntüyle, bir toprak parçasıyla, ya da topraktan fıskıran bir çiçekle karşılaşmaları bile olanaksızdı büyük ölçüde” (s.318)

Böylesi bir gezegenin içinde yaşamın zorluğu ve katlanılmazlığı karşısında bilim yuvaları olan üniversitelerin de yenilgiye uğradığını ve içinden çıkılmaz bir kaosa sürüklendiğini görürüz. Duru'nun yönetim, üniversite ve öğrenciler arasında oluşturduğu bu kaotik ortam oldukça bilimsel bir kurgu ile anlatılır. Öğretmenini arayan öğrencinin isteği şu şekilde iletilir:

“Elektronik beyin toprağın derinliklerinde, bilinmeyen bir köşede çalışıyordu sessizce. Algılama, değerlendirme, seçenek bulma merkezleri ayrı ayrı kurşun kaplı, havası alınmış odalarda bulunuyordu. Birbirlerinden epey uzaktaydı bu odalar. İçlerinden biri saldırıya uğrasa, yerine geçecek ve anında çalışmaya girecek yedekleri vardı bu merkezlerin. Kökleri çok eskiye giden bir teknik gelişmenin ürünüydü bu elektronik beyin. Bir bağlantısı Öğretmen'e uzanıyordu. Öbür bağlantıları örümcek ağı gibi hemen her yerindeydi gezegenin, özellikle Üniversitenin. Duyurgaları, elektronik gözleri hemen her yerden yeni izlenimler, sesler, fısıltılar taşıyordu algılama merkezine. Bunlar değerlendirmeye gönderiliyor orada ayırma uğruyor ve gerekli yerlere, Öğretmen'e ya da Öğretmenlere iletiyordu. (...) Öğrenci K.'nin görüntüsü, davranışları, konuşmaları, yürek atışları, kanındaki adrenalin'in yükselişi ya da alçalışı ve “Bana öğretmeni bağlayın...” biçimindeki isteği şimdi koşuyordu elektronik beyinin çeşitli birimlerinde, her yerde yeniden değerlendirmeğe, yeni bir işleme yöneltilerek. (...) Mini-transistörlerde bu bilgiler süzülüyor ve ana merkeze gönderiliyordu. Bütün bu çabalar ve çalışmalar saniyenin çok küçük bir biriminde oluşturuluyordu herkesin bildiği gibi.” (s.325-326)

Duru çizdiği toplumsal içerikli bu bilimsel kurguyla makineleşen insanın ve onun hayatının, insan ilişkilerinde sebep olduğu yıkıma da değinir. *“Halk koyun gibidir. Çağımızın üstün teknik ve elektronik olanaklarıyla istediğimiz gibi oynarız onlarla. İstedikimiz yöne çekeriz.” (s.334)* sözleri insan yaşamının geldiği düzeyi göstermektedir. Hatta insan yaşamında gittikçe daha da yer edinen “robot”lar, yönetim ile öğrenciler arasında çıkan savaşta *“çevreye akan kanları temizlerler.” (s.333)*

Duru, bilim-kurgu öykülerine yer vermeye Şişe (1989) adlı eserinde de sürdürür. Eserdeki “İkonoklast” öyküsü de bilim-kurgusal bir girişle başlar.

“Kozmik etkiler tüm bunlar. Kosmos, uzay, acun ve evrenin derinliklerinden kendi ağlarını örerek, gizli kaynaklardan çıkarak gelen uzantılar, ışınlar, radyo dalgaları, manyetik iletişim birimleri, yüce ve ulu bir yaratığın ya da yaratıcının fısıltıları, takımyıldızlarının parazitleri, yapay uyduların duyurgaları... Doğal olarak çözülmeyen uzay şifreleri de katılıyor buna.” (s.339)

Bu öyküde de toplumsal kaygılarını elden bırakmayan Duru, tarihe, kültüre ve insan ilişkilerine dair izlenimlerini de aktarır. Öykü karakterinin konuşmalarında ise bilimsel kurguyu sürdürmeye devam eder:

“Siz uzayda başka akıllı ve bizim gibi yaratıklar olabileceğine inanmıyor musunuz? Artık dünyada herkes bu olasılığı düşünüyor. Radyo-teleskoplarla uzayı dinliyorlar. Birbiri ardından uzay boşluğuna araçlar gönderiyorlar, milyarlarca dolar harcayıp” (s.345-46)

Turkish Studies

Öykü kişilerinin arasındaki sanata dönük ilişkilerin de anlatıldığı öyküde, karakterler birbirlerinden ayrılırken öykü kahramanının arzusu da bilim kurgusal bir niteliktedir ve öykü, kahramanının bu arzusuyla biter:

“Peki ama nereye gideceksin?”

Duru bir süre Murat. Sonra mırıldandı:

Ya çöllere ya da başka bir gezegene”(s.358)

Duru, *Bir Büyülü Ortamda*(1991) eserinde de bilim-kurgu öykülerine yer verir. Eserdeki “Gün Dönencesi” ile “Videomachies” öyküleri bu niteliktedir. “Gün Dönencesi” öyküsünde zamansal bir bilim-kurgudan izler veren Duru, mitolojik öğeleri de kullanarak bu kurguyu daha da derinleştirir. Öyküde zaman kavramının insanda yarattığı yıkımları, alıp götürdüğü değerleri ve insanın bu kavram (zaman) karşısındaki çaresizliğine değinen Duru, mitolojik kahraman olan ve zamanın temsili sayılan Krona ile öykü karakteri arasındaki ilişkiyi anlatır. İnsanın zamanla mücadelesini vermeye çalışan Duru, insanın yenilmeğe mahkum oluşunu dile getirmekten kaçınmaz. Ancak bilim-kurgusal bir yaklaşımla bunun belki de değişme ihtimalinin varlığına da işaret eder. Duru, bu işareti öykünün girişinde verir:

“Takvimle aramızda başlattığımız boğuşma sürüyor acımasızca ve hep ben yeniliyorum sonuç olarak. Başka türlü olabilir mi? Belki olur. Zamanın akışı tersine çevrilirse ya da karşıt zaman bulunursa her şey değişir. Artık işlemez olur takvim, günler, geceler. Her şeyin bir karşıtı var da niye yok zamanın? Doğa yasalarına aykırı bu. Haksızlık bu?”(s.37)

Duru, aynı eserde yer alan “Videomachies” öyküsü diğer bütün bilim-kurgu öykülerinde olduğu gibi kurgusal bir girişle başlar:

“Labirentin ortasında video-canavar oturuyordu soğukkanlı, kendine güvenli ve besleniyordu küçük çocukların beyinleriyle, soğancık ve omurilikleriyle. Böylece emiliyordu iliğini ve kemiğini, sıkıyordu toplumun ümüğünü. Görülmemiş bir video-canavardı bu, aynı zamanda Secam, PAL ve NTSC ayrıca Beta, VHS, VHS-C ve 2000. Olağanüstü ya da olağan bir olguydu ilerde bekliden bilimsel betiklere geçecek ya da büsbütün tarih sahnesinden silinecek... Labirent ise korkunç, ürkünç ve heybetli bir yapıydı uzaktan belli belirsiz. Bir tünelden giriliyordu buraya. Çıkışına gelince, yoktu çıkışı.” (s.95)

Duru, bu öyküde de aslında toplumsal bir iletiyi metnin alt katmanlarına yaymaktadır. Yaşadığımız bu “bilgisayar çağında” eski değerlerimizden uzaklaştığımızı, çocukken oynadığımız oyunların yerini video oyunlarının aldığını dile getirirken insana şiddeti ve savaşı salık vermenin, bunu özendirmenin olumsuzluğunu da vurgular. Özellikle bilgisayar oyunlarının çocuklar üzerinde yarattığı tahribatı anlatırken Duru, bilim-kurgusal söylemi de elden bırakmaz. *“Zırhlı yeleğimi giydim. Plastik miğferimi kafama geçirdim. Lazer tabancamı kuşandım.” (s.96)* diyen anlatıcı bu teknolojik gelişmelerin meydana getirdiği şiddet ortamı da şöyle dile getirir:

“Hiç beklenmedik bir şey oldu. Tavan açıldı ve yıldızlı gökyüzünden uzay gemileri ve canavarları saldırmaya başladı sessizce. Hazırlıklıydım bu gibi olaylara seslice. Hemen zırhlı yeleğimin cebinden çıkardım saatimi ve saate baktım.” (s.98)

Duru'nun öyküleri bilim-kurgusal temalar bakımından ele aldığı en çok dikkati çeken ve bu yönde en önemli eseri olan *Fırtına* (1997)'yı bilim-kurgusal metinlerin zirveye çıktığı eser olarak değerlendirilebilir. “Turist Gözlem Evi” öyküsü sıradan ve bilinen bir tatil beldesindeki otelin yüzme havuzunun etrafında oturan otel sahibi Tunca Bey “zengin bir iş adamı” olan Tahsin Bey ve “fingirdek” Gülten Hanım (s.13)'in konuşmalarıyla başlar. Turistlerin azlığından ve işlerin kötü gidişinden bahseden Tunca Bey, *“iki yıl önce Turizmi Kalkındırma Dağıtma ve Sağaltma*

Turkish Studies

Derneği'nin öncülüğünde gelip bir turist gözetleme üssünün kurulduğunu” (s.16) söyler. Tunca Bey, turistleri gözetlemek için kurdukları bu üssü şöyle anlatır:

“Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma bir sahra dürbünü ile başladık işe, şimdi ise değişti her şey... Yıllarca süren çabalar sonucu hassas araçlarla ve Hig-Tec ürünleriyle donattık bu üssü. Şimdi gece tarayıcılarımız bile var kızılötesi. Çok uzak mesafelerden bile saptayabiliyoruz gelen bir turisti. Bilimin son verilerinden yararlanıp değerlendiriyoruz bilgisayarlarımızla.”(s.16-17)

Öyküde bilim-kurguya yönelişin bir adımı olan bu üs, otele yaklaşan turistlerin görünmesiyle devreye girer. Tunca Bey bilgi vermeye devam eder:

“O zaman erken uyarı sistemimiz giriyor devreye. Burada gördüğünüz faksa benzeyen araç, erken uyarı sistemimizin beyni. Küçük ama çok büyük işler yapıyor. Tüm örgüte sinyal veriyor ve onları sabah erkenden uyandırıyor. Bilgi veriyor abonelere, otellere, motellere(...), esnaf ve bakkallara(...) akla gelebilecek her türden meslek sahibine, onlar da önlemlerini alıyor.”(s.17)

Duru bu bilim-kurgusal metnin içinde ironik yaklaşımını da elden bırakmaz. Bilim-kurgu öykülerinin içinde erittiği toplumsal bakışı vermeyi ihmal etmez. Üstün tekniklerle donatılmış üssün, bütün meslek sahiplerine turistlerin geldiğini haber vermesi sonucunda oluşan durum, Duru'nun ülkemizdeki turistlere baktığımız acının eleştirisini ironik bir biçimde ele alır:

“Fiyatları yükseltiyorlar turist yoğunluğuna göre. Oran veriyoruz. Otel ve motellerde çarşafklar değiştiriliyor. Ek yataklar konuluyor odalara. Lokantalar porsiyonları küçültüyor. Böylece turizm çarkı dönmeye başlıyor.” (s.17)

Turistler için her şeyin düşünüldüğü ve üstün tekniklerle donatıldığı bu otele nihayet turistler gelir. Ancak *“alışlagelmiş turistlerden değildi bunlar. Kısa boylu eciş bücüş yaratıklar. Kocaman kafalı, çekik gözlü, derileri yeşilimtrak”*(s.18) Bu tuhaf yaratıkların aslında turist olmadıklarını en sonunda anlaşılır. Duru, öyküsünü bilim-kurgusal bir sürprizle bitirir. Turistler aslında uzaylılardır:

“Bu arada titreşimleri algılayan bir çocuk “Bunlar turist değil. Bunlar yeryüzüne yerleşmeye gelen uzaylılar...” diye bir dıyarlı görüş attı ortaya.”(s.19)

Fırtına eserindeki diğer bilim-kurgu öyküsü “Gözyaşı Taşı”dır. Duru, bu öyküde diğer bilim-kurgu öykülerinden farklı olarak bilim-kurgusal bir giriş yapmaz. Öyküde olay, kahramanının bunalımlı ruhsal haliyle başlar. Öykünün birinci bölümü olan bu kısımda olay kişisi Sungur sıkıntılı, hasta ve bunalım içindedir. *“Hasta yatağında sarıldığı mavi gözyaşı taşı”*, onun bu taşı bağımlılığının ilk aşamasını oluşturur (s.24). İlk bölümde anlatıcı bilim-kurgu metinlerinde yer alabilecek yaratıklardan bahseder. Hihayenin yaratıklar “mavi”lerdir.

“Mavi Bar'da mavi insanlar bulunuyor daha çok. Maviler orada toplanıyor. Onların saçları mavi, derileri mavi, çişleri mavi çıkıyor, dışıklarının da mavi olduğu söyleniyor. Her yerleri mavi, ama gözleri altın sarısı.” (s.22)

Öykünün ikinci bölümde ise Sungur iyileşmeye ve mavilerle ilişki kurar. İlişkinin ortaya çıkmasında değerli olan mavi gözyaşı taşının etkisi büyüktür. Bu mavinin (karşı cinsin) adı da *“Camgöbeği”*dir. *“Hangimiz bir mavi kızla ilişki kurmayı göze alabilirdik.”* (s.27) diye soran anlatıcı Sungur'un elindeki mavi gözyaşı taşının, bu mavi kızdan arda kaldığını söyler.

“Sungur ve Cam bir şeylerin değiştiğini sandılar ve bir gece “Red-Point” e gittiler. (Oysa buraya sadece kızıl dereliler giderdi.) Her şey o gece altüst oldu. Orada bir şeyler oldu. Ne olduğunu tam olarak bilmiyorum. Ama sonuçta birbirinden ayrılmak zorunda kalırlar. Sungur'un elindeki taş o gecedeki bir anı olmalı.”(s.28)

Turkish Studies

Öykünün üçüncü bölümünde ise Mavilerin kente nasıl geldiklerini ve burada nasıl yaşam sürmeye başladıkları anlatılır. Mavilerin karşılaştıkları muamelelerin de anlatıldığı bu kısımda onların gittikçe çoğalmaya başladığı da görülür. Burada anlatıcı mavilerin özellikleri üzerinde durur. Kurgusal olan bu metnin altında oldukça evrensel temalara dokunmayı da ihmal etmez:

“Onların nereden geldiğini bilmiyorduk. Ayrıca neşelendiklerini, güldüklerini görmedik hiç. Çoğu kez bir köşeye oturup düşünüyorlardı sadece. Kendi aralarında fısıltıyla konuşuyorlar, neler söylediklerini anlamıyorduk. Eski bir dil konuşuyorlardı. Çok çekmiş insanlar izlenimi ediniyordu onları izleyenler. Yaşamlarındaki trajediyi daha sonraları anlamaya başladık. Ama buna da pek önem vermedik. Sonuç olarak bizden değillerdi.” (s.33)

Öykünün dördüncü bölümünde ise Sungur’un sahip olduğu mavi gözyaşı taşı yüzünden yaşadığı korkular ve bunalımlar anlatılır. Anlatıcının mavilerin yaşamıyla ve biyolojik yapılarıyla ilgili sorgulayıcı tavrı, mavileri tanımamıza yardımcı olur. Aktarılan biyolojik özellikler tamamıyla bilim kurgusal özelliktedirler, anlatıcının doktorla konuşması şöyledir:

“- Mavilerin sağlık durumu nasıl? Onların içyapıları da insanlar gibi mi?

- Bir ölçüde öyle. Ama son dönemler yeni bir tıp dalı çıktı ortaya. Salt mavilerin hastalıkları ile ilgileniyor bu bilim dalı. Blues-pataloji diyorlar buna. (...)

- Bizim kanımızda alyuvar ve akyuvarlar var. Alyuvarlar yüzünden kanımız kırmızı gözüküyor. Mavilerin ki nasıl?

- Bizim alyuvarlarımız varsa onların da gökyuvarları var. Dolayısıyla kanları mavi oluyor damarlarında.

- Mavi hastalarınız var mı? En çok hangi hastalıklardan yakınıyorlar?

- Hastaneye başvurdukları oluyor. (...) En çok gözyaşı kanalları yankısı nedeniyle geliyorlar. Gözyaşı kanalları kapanmış oluyor. (...) Göz yaşlarının dinmesi onlar için ölüm...” (s.35-36).

Öykünün son bölümü olan beşinci kısımda ise anlatıcı, mavilerin yaşamına merak saldığı için onların bulunduğu Mavi Bar’a gitmeye karar verir ve kendini bir anda orada bulur. Burada Camgöbeği’yle karşılaşan anlatıcı, onunla konuşma fırsatını yakalar ve öykünün bilim-kurgusal özünü bu konuşmada verir. Sadece değerli olan mavi gözyaşı taşını düşürüp ona kavuşmak için dünyalı insanlarla ilişkiye giren, denizden, uzaydan yahut nereden geldikleri belli olmayan mavilerin bu insanlardan öğ almak isteklerini görürüz. *“Bir gözyaşı yaşı üretmek”(s.39)* uğruna girilen bu ilişkilerde *“maviler başka bir gezegenden gelip, insanları üzerek dünyayı ele geçirmek istiyor” (s.40)* olabileceklerini vurgulayan anlatıcı, mavilerden kurtulmak gerektiği sonucuna varır. Duru, bu öyküsünde de toplumsal anlamda iletiler sunmaktadır. Toplumdan da öteye daha evrensel olan temaları anlatırken, ayrımcılığa, ötekileştirmeye ve ırkçılık derecesine varan davranışlara karşı çıkar ve onları öykünün temellerine yetiştirdiği felsefesinde vermeye çalışır. *“Ne işiniz var sizin burada? Sizleri burada istemiyoruz. Kendi çöplüğünüzde eşelenin. Burada pastel mavi renklere yer yok. Bizden olmayana yer yok.” (s.28)* diyerek yapılan ayrımcılığa dikkat çekerken *“oysa çağımız çeşitliliğe karşı. Birörneklilik istiyor. Bu birörneklilikten ve tekdüzelikten sıkılıyorum. Ne zaman kurtulacağız bundan, bu evrensel düzeydeki, yapay can sıkıntısından” (s.30)* sözleriyle bu tutumu eleştirir.

Fırtına’da yer alan diğer bilim-kurgu öyküsü de “Adolf”tur. Bu öykü Adolf adındaki küçük bir kedi yavrusunun İstanbul’un bir sokağında Harald ile Liza tarafından bulunmasıyla başlar. Liza’nın anaç duygularının sonucu olarak sokaktan alınan bu kedi yavrusuna *“Hitler’e ya da badem bıyıklı eski memurlara benzediği için”(s.67)* “Adolf” adını verirler. Gittikçe evcilleşen ve

Turkish Studies

uysallaşan bu kedinin bir süre sonra “iğdiş edildiğini” görürüz: “Harald ve Liza gerçekten hayvan haklarına uygun davrandılar ve bir süre sonra seks özgürlüğünü kısıtladılar Adolf’un. Adolf modern bir hayvan hastanesinde iki gün kalarak çok uygar bir biçimde bunularak iğdiş edildi ve yumurtaları alındı.” (s.68) Böylesi bir durumdan sonra Harald ve Liza, Adolf’u Almanya’ya beraberlerinde götürürler. Aradan bir yıl geçtikten sonra Almanya’ya giden anlatıcı onlara misafir olur. Adolf’u ortalıkta göremeyen anlatıcı, Adolf’un nerede olduğunu sorar ve şu karşılığı alır: “Kedimizi buraya getirdikten sonra beslenmesine daha da özen gösterdik. (...) O da hızla büyüdü ve gelişti. Ahh. Onu denetim altına alamadık ve evimizi altüst etti. Bununla da yetinmedi evimize gelen iki konuğumuzu yedi.” (s.70-71) Bu bilim-kurgusal durum karşısında oldukça korkuya kapılan anlatıcı Adolf’u görmek ister. “Bir karyolanın üzerinde korkunç bir yaratığın uzandığını görür.” (s.71) Daha sonra hemen evden uzaklaşan anlatıcı duyduğu sesler sonucunda Harald ile Liza’yı da Adolf’un yediğini düşünür. Çünkü onları bir daha görmez. Bu öyküde de evrensel temalara değinmeyi ihmal etmeyen Duru, Hitler üzerinden ayrımcılığa ve ırkçılığa eleştiride bulunur.

Fırtına’da yer alan bir diğer bilim-kurgu öyküsü de “Domuz”dur. Duru, öyküsüne olağanüstü bir durumla başlar: “Eve gece döndüğümde bir yabandomuzu ile karşılaştım. Koltuğuma oturmuş ayak üstüne atmış bekliyordu. Birden dehşete kapılıp taş kesildim. Koltuk hoşuna gitmiş olmalıydı.” (s.80) Bu manzara karşısında “taş kesilen” anlatıcı bu duruma bir anlam vermeye çalışırken domuzu da yok etmeyi düşünür. Ancak domuzun anlatıcıya karşılık vermesi işleri değiştirir: “Keyfine bak ve sırtüstü yat. Kente beni kimse götüremez. Oralarda yaşayanlar arasında benden daha domuz olanlar var.” (s.84) Anlatıcının domuzla konuşması, her zaman olduğu gibi toplumsal içeriklidir. Bu bilim-kurgusal metinde, insanoğlunun doğaya ve canlılara verdiği zararın eleştirisi yapılırken insanın gittikçe insani duygulardan da uzaklaştığı vurgulanır. Öyküde dikkat çeken bilim-kurgusal sonuç ise “mekruh” olmasına karşılık domuzun verdiği cevaptır. Domuzla göre dini açıdan yasak olması, domuzları insanlardan korumak adına geliştirilen bir söylemdir: “Belki de o yasak beni insanoğlundan korumak için konulmuş olabilir. Size kalsa tüm canlı yaratıkları yok edeceksiniz.” (s.84) diyen Domuz, insanın tabiata verdiği tahribata dikkat çekmek ister.

“Bahçeyi Suladım” adlı öyküsü de *Fırtına* eserinde yer alan bilim-kurgu öykülerindedir. Anlatıcı, sevgilisi Ayla ile birlikte şehirden uzakta bir yazlık ev kiralayıp dinlenmek ister. Daha önce de kiralamış oldukları bu evin bahçesi oldukça düzensizdir. Ev sahibi de bahçeyi düzenlemek koşuluyla evi kiraya verir. Eve gittiklerinde ise şu manzarayla karşılaşır: “(...) Çevreye baktığımda düştüm dehşete, insanın zayıflığı ve doğanın gücü karşısında. Çıkmıştı bahçe bahçe olmaktan, dönüşmüştü sanki yabanıl bir yağmur ormanına. (...) Kaplanmıştı her yeri otlar, dikenler, eğreltiler, sarmaşıklar sarmıştı sarmal biçimde ve dikenler.” (s.97) Böylesi bir manzara karşısında hemen harekete geçen anlatıcı, bahçeyle amansız bir savaşa girer. Ancak bu, o kadar kolay olmaz. Bahçe, evin her tarafını sarmaya başlar: “Bir gece eve dönüşte bahçeyi buldum eskiden daha ürkütücü. Bahçivanın diktiği kimi bitkiler azmanlaştı ve kapladı neredeyse tüm yolları. Ağaçlar çevreye kol atmaya başladı. Yaban otları yerine getirilen çimler evin duvarlarına turmandı.” (s.99) Gittikçe evi istila etmeye başlayan bahçe, olayın kişisi olan anlatıcıya korku vermeye devam eder. Artık bahçe düşlerine girer: “Düşlerimde Afrika ormanlarında insan yiyen bitkiler görüyorum. Bunlar kollarımı tutarak vantuzlarıyla yutmaya ya da öğütmeğe çalışıyorlardı beni.” (s.99) Bahçede dolaşırken bitkilerin “bir zank gibi bacağına yapışmaya” (s.99) başlamasıyla korku daha da arttığından kahraman-anlatıcıyı, sevgilisi Ayla terk edip gider. Olayın karakteri, yalnız başına kalınca bahçe saldırıya geçer: “Yerdeki karoların arasında otlar yükselmeğe başlıyor, sarmaşıklar hızla ve tıslayarak ilerliyordu düzensiz biçimde. Ağaçların dalları uzanıyordu pencereye doğru. Hışırtı sesleri geliyordu tüm çevreden. Alt katın tabanını çoktan kapladı yaban otları ve dikenler.” (s.100) Duru, bu bilim-kurgu öyküsünde de mizahi ve

Turkish Studies

ironik üslûbunun yanı sıra paranın insanda yarattığı “aç gözlülüğü” de eleştirir. “Sizin gereksinimiz mi var paraya? Bu zavallı yapının kirasına? Tanrı vermiş. Yürü ya kulum, ben de işte buyum, demiş bir kez. Daha ne istiyorsunuz? Tanrı gözünüzü doyursun.” (s.94) diyerek ev sahibinin para hırsını tenkit eder.

Duru, *Fırtına*'daki diğer öykülerinde de bilim-kurguya tam eğilmeden değinip geçtiği de görülür. “Medya Canavarları” “McDonald’s”, “Maykıl” ve “Zapping”dir. “Medya Canavarları” güncel yaşamdan bilim-kurgusal alana geçiş yapar. Öyküde televizyonlarda izlediğimiz kaotik yaşamın, silahların, bombaların, savaşların gölgesinde bilim-kurgusal bir uzamda yaşadığımız hissi anlatılır. “McDonald’s”ta yaşadığı ortama yabancı olan anlatıcı, kendisini uzaysal bir atmosferde gördüğünü söyler: “Blucinli güzel kızlar ve genç delikanlılar orada. Bayılıyorlar. Ortada dolaşıp fıkrıyorlar. Fonda uzay müziği, daha çok yaylı sazlarla dayalı. Bir başka dünyadayım. McDonald’s evreninde. Başka bir galaksi bu.” (s.101) “Maykıl” öyküsünde ise ünlü şarkıcı Michael Jackson hikaye edilir. Bu öyküde “onun çevresinde kopan kıyameti, insanlıktan çıkarılmasını bir promosyona, bir robota dönüşmesini ve insanları kandırmak, paralarını almak, “insani” bir takım değerlerin ölmediğini kanıtlamak için yapılan olağanüstü çalışmaları seriyor gözler önüne ve bütün bu koşulların elinde tutsak olan bir Michael Jackson, acınacak bir şarkıcı tipi çiziyor.” (Buyrukçu, 1998 :5) diyen Buyrukçu’nun da vurguladığı gibi robotlaştırılan bir insanın öyküsü aktarılır. Diğer öyküler gibi de bilim-kurgusal bir sonla biter: “Maykıl az sonra uzay gemisine binerek uzaklaştı yeryüzünden. Kimse onun hangi gezegende saklandığını bilmiyor.” (s.109) “Zapping” adlı öyküsü de yine televizyon karşısında yaşamsal değerlerimizi kaybettiğimizi ve neredeyse bilim-kurgusal bir uzayda yaşadığımızı vurgulamaktadır. Yüksek teknolojinin hayatımızdaki yerini ve bu teknolojinin oluşturduğu yapay ortamı mizahi bir şekilde şöyle verir: “Cyborg’ları yöneten adam gezegeni ele geçirecek neredeyse. (...) korkunç bir savaş veriyorum Uzakdoğu yakın dövüş tekniklerini kullanan bir Yakındoğulu olarak. Cyborg’lar yüksek teknolojinin ürünü, ama bu teknikleri bilmiyorlar neredeyse. Sonuçta Cyborg’ları ve öteki canavarları Robocop dize getiriyor. Robocop çok ürkütücü ve hep copunu kullanıyor silahına davranmazsa. Süpermen ise attan düşüp belini kırıyor ve hastanede alçılar içinde kalıyor. İnsanlığı kim kurtaracak bu durumda.” (s.117) Hayatımızın her alanında olan bu kurgulara alaysı yaklaşan Duru, öyküsünü yine bilimkurgusal bir sonla bitirir: “Gezegeni ölüm bulutları kaplıyor. Ancak yeraltındaki küçük laboratuarda bir takım gözlüklü bilim adamları yeniden dinazor üretiyor ve böylece ölümsüzlüğe ulaşmaya çalışıyor.” (s.117)

Duru’nun bilimkurgudan izler taşıyan öykülerine az da olsa diğer eserlerinde de görmek mümkündür. *Yeni ve Sert Öyküler*(2001) eserlerindeki “Karıncalar” öyküsünde “karıncalar uzaydan gelmiş olmalı. Yeryüzü yaratıkları değil bunlar.”, “Üstelik karıncalarla dolu uzay gemileri gelip yüklerini boşaltıyor bizim yöremize.”(s.72) gibi ifadeler yer verir. Aynı eserde yer alan “Binyılbaşı” öyküsünde de zamansal bir bilim-kurgunun izleri görülür. Zamanın yapısını altüst eden bilgisayarlı, zamanın ters almasına sebep olur: “Zamanın geri akmaya başladığını anlıyorum. Yeni bir yıla hiç giremeyeceğiz.” (s.145) ifadeleri zamana bilim-kurgusal yaklaşımın izlerini gösterir.

Duru’nun *Düşümde ve Dışında* (2003) adlı eserindeki “Beklenmedik” öyküsü de bilim-kurgusal ifadelerin yer aldığı bir başka öyküsüdür. Burada anlatıcı, uzaylı bir kadınla karşılaşır ve onun hakkında şu bilgilere yer verir: “Bu yıl teknede ilk kez bir de uzaylı bir kadınla karşılaşıyorum. Adı Melbva. Hem uzaylı hem New York’ta yaşıyor. (...) Kafa yapısı aynı uzaylılar gibi. Geriye doğru kavun gibi uzuyor, alnı ise çıkık. Gözler çekik ve küçük. Üzeri koyu renk bir özel gözlükle kapalı. Denize girmiyor. Çekiniyor. Uzaylıların derileri hassas olmalı. İyice zayıf ve ince kemik yapısı var.” (s. 85) Aynı eserde yer alan “Aaa Oonng” adlı öyküsünde de bilimkurgusal bir giriş yapılır: “Sanıyorum kısa bir zaman önce, gezegenlerden gelen biri olmalı bu yaratık ya da

Turkish Studies

gezegenlerin yarattığı bir yüksek teknoloji ürününü yeni pazara sürerek bu acayip sesleri çıkarıyor." (s.155) Ancak bu tür öykülere tam anlamıyla bilim-kurgu öyküsü demek doğru olmaz.

Duru, yazınımıza çeşitlilik kazandırmak ve kasvetli bir yazın oluşturmamak için giriştiği bu türdeki yönelimler, kendi zamanına göre özgün yaklaşımlar olsa da yeterli önemi ve ilgiyi görmez. Belki bunun sebebi Sennur Sezer'in de değindiği gibi Duru'nun öykülerine yerleştirdiği mizahın "*bilim-kurguya yalnızca kan-şiddet-yokluk senaryoları, kıyamet düşleri olarak algılayan okur yazarlarımıza aykırı gelmesindedir.*" (Sezer, 1998: 6) Ancak her ne kadar böyle bir durum mevcut olsa da Duru'nun özgün ve başarılı bilim-kurgu öyküleri oluşturduğunu ve bunları yazarken de toplumsal hassasiyeti de göz önünde tuttuğunu söylemek gerekir.

Sonuç

Türk edebiyatı, yüzyıllar boyunca şiir ağırlıklı bir atmosfer içinde gelişimini sürdürür. Şiirin bu ağırlığı asırlarca diğer türlerin gelişmesine de pek olanak tanımaz. Ancak Tanzimat döneminde ile Batı'ya yüzünü dönen edebiyat, diğer birçok edebî türle tanışmış ve onların işlenmesine fırsat vermiştir. Böylece Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar nesir alanında önemli eserler verilmiş olsa da öykünün gelişim sürecinde Ömer Seyfettin'in öyküye yönelmesi, öykünün ilerleyişine büyük katkıda bulunur. Daha sonra Sabahattin Ali'nin de bu türe yoğunlaşması öykünün yaygınlık kazanmasına yardımcı olur. Ancak daha çok toplumsal düzlemde ilerleyen bu süreç, edebiyatımızda kısır döngüleri ortaya çıkarır. Bunu kıracak olan kişi ise Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Onunla bireye dönen edebî algı, Sait Faik'le gerçek biçimini alır. Sait Faik'in sadece öyküye olan bağlılığı 1950'li yılların öykü yılları olmasını ve edebiyatımızda yüzyıllardır süren şiir hâkimiyetinin kırılmasını sağlar. 1950'li yıllarda ortaya çıkan kuşak içinde Orhan Duru, farklı çizgisi ve algısıyla kendini hissettirir. Kendi kuşakdaşları içinde farklı tutumlar sergileyen sanatçının bilim-kurguya yönelişi de bu tutumlardan birisidir. Bilim-kurguya, tekdüze giden edebiyat temalarının genişlemesi ve çeşitlenmesi adına yönelir. Bilim-kurguyu alışlagelmiş şekilden farklı yönere kaydırır. Salt ve kuru bir bilim-kurgudan kurmaktan özellikle kaçınan Duru, bilim-kurguyu, sanat hayatı boyunca elden bırakmadığı ironik ve mizahi söylemiyle birleştirir. Bilim-kurguyu toplumun hizmetinde de kullanır; ona toplumsal bir boyut kazandırır. Zamanına göre oldukça yeni ve özgün olan bu bilim-kurgu hikayelerini genellikle şaşırtıcı bir sonla bitiren Duru, bilim-kurgunun bazen bütün olanaklarından yararlandığı gibi, bazen de sadece küçük bir temasla yetinir. Gerek kurgu, gerekse konu ve tema bakımından öykü tarihimizde ilk özgün örnekler olması bakımından Duru'nun bu öyküleri kayda değerdir.

KAYNAKÇA

- AKATLI, Füsün (1982). **Bir Pencereden**, İstanbul: Adam Yayınları.
- BUYRUKÇU, Muzaffer (2.7.1998). "**Fırtına**", Cumhuriyet Kitap, s.4-5.
- ÇELİKEL, Pınar (13.12.1996). "**Öykü Bir Tutkudur**", Yeni Yüzyıl, s.18.
- DURU, Orhan (1987). **Bırakılmış Biri**, İstanbul: Ada Yayınları.
- DURU, Orhan (1973). "**Science-Fiction Sözcüğüne Türkçe Bir Karşılık Arama Denemesi**", Türk Dili, S. 256, s.332-340.
- DURU, Orhan (1974). **Ağır İşçiler**, İstanbul: Soyut Yayınevi.
- DURU, Orhan (1976). "**Bilim-Kurgu Nedir ya da Ne Değildir?**", X-Bilinmeyen, S.9, s.139
- DURU, Orhan (1991). **Bir Büyülü Ortamda**, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- DURU, Orhan (1996). **Yoksullar Geliyor**, (Sarmal-Toplu Öyküler), İstanbul: YKY.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

DURU, Orhan (1996). **Şişe** (Sarmal-Toplu Öyküler), İstanbul: YKY.

DURU, Orhan (1997). **Fırtına**, İstanbul: YKY.

DURU, Orhan (2001). **Yeni ve Sert Öyküler**, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

DURU, Orhan (2003). **Düşümde ve Dışında**, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

DURU, Orhan (2008). **Öykü Yazmanın Sırları**, İstanbul: Kara Kutu Yayınları.

ÖZDEMİR, Emin (2002). **Yazınsal Türler**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

SCOGNAMILLO, Giovanni (1976). “**Bilim Kurgucu Olmak ya da Olmamak**”, X-Bilinmeyen, S.2, s.10.

SEZER, Sennur (2.7.1998). “**Orhan Duru’nun Gözlüğünden Dünya**”, Cumhuriyet Kitap, s.6.